

Юрій ІЩЕНКО,

доцент кафедри загальнотеоретичного

правознавства та публічного права

Національного університету «Києво-Могилянська академія»,

кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХИСТ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ АДМІНІСТРАТИВНИМИ СУДАМИ: ЩО ЗМІНИЛОСЬ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Чи можна сприймати адміністративні суди, як державну інституцію, яка має пріоритетне завдання щодо захисту соціальних прав і свобод особи? Відповідь здається настільки очевидною, що виникає сумнів щодо можливості формулювання самого запитання. Цю очевидність може бути підтверджено наступними міркуваннями.

Стаття 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) визначає, що завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин із метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень із боку суб'єктів владних повноважень. Адміністративні суди мають захищати права та інтереси особи, у тому числі і соціальні права. До системи соціальних прав Конституція України відносить:

- право на соціальний захист(ст.46);
- право на житло (ст.47);
- право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (ст.48);
- право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49) [1].

Найбільш концентровано про ці права йдеться в п. 3 частини шостої ст.12 КАС України:

... 6. Для цілей цього Кодексу справами незначної складності є справи щодо:

3) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг... [2].

Можна також додати, що справи, зазначені в цитованому пункті, розглядаються за правилами, що містяться у ст. 263 КАС України. Таким чином законодавець, розуміючи актуальність захисту соціальних прав, встановлює доволі стислі строки для розгляду справ такого виду.

Можна також звернути увагу на частину п'яту ст.37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»:

5. У Касаційному адміністративному суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо:

- 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів;
- 2) захисту соціальних прав (виділене нами. – Ю. І.);
- 3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян... [3].

Тут знаходить підтвердження аргумент щодо важливості розгляду таких справ Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду.

Можна лише зауважити певну непослідовність і нелогічність позиції законодавця в цій ситуації. Як було зазначено вище, справи незначної складності розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження.

Пропоную звернути увагу на ст. 328 КАС України («Право на касаційне оскарження»), у якій зазначено, що не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у справах незначної складності та інших справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження (крім справ, які розглядаються за правилами загального позовного провадження).

Як можна побачити, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного суду (далі – КАС у складі ВС) законодавчо обмежений переглядати в касаційному порядку справи, які сам кодекс безпідставно вважає справами, спрямованими на захист соціальних прав особи. Безумовно, що тут не йдеться про всі справи у сфері захисту соціальних прав, але лише про ті, які згадано в частині шостій ст.12 КАС України.

Ще один шлях, який відкриває доступ справ зі сфери соціального захисту до КАС у складі ВС, але які, за правилами КАС України, віднесено до справ незначної складності, – це розгляд таких справ як зразкових. На сайті КАС у складі ВС є відповідний розділ «Рішення у зразкових справах». Тут представлено всього 25 рішень, з яких 21 рішення має безпосереднє відношення до захисту соціальних прав [4].

Незважаючи на певні процесуальні фільтри, частина справ зі сфери соціального захисту фігурує в рішеннях КАС у складі ВС. Якщо ознайомитися з Оглядом судової практики КАС у складі ВС за січень 2023 року, то можна побачити принаймні дев'ять таких справ [5, с. 12–35].

Зауважимо, що у 2020 році КАС у складі ВС розглянув 6 527 справ у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та публічної житлової політики, а у 2021 році КАС у складі ВС розглянув 6 576 справ цієї категорії [6].

Тепер спробуємо дослідити ще один аспект, який безпосередньо пов'язано з проблематикою захисту адміністративними судами соціальних прав особи. З цією метою здається логічним і обґрунтованим звернутися до статистичної інформації, яка має або підтвердити, або ж спростувати первинну тезу про пріоритетність захисту адміністративними судами соціальних прав. У зв'язку з доволі обмеженим обсягом цього матеріалу пропонується розглянути статистичну інформацію лише щодо судів першої інстанції. Види статистичної інформації, яка доволі повно ілюструє практичні аспекти діяльності адміністративних судів першої інстанції, закладено в наказі Державної судової адміністрації України від 23.06.2018 № 325 «Про затвердження річних форм звітів щодо здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами» [7].

Цим наказом передбачена така форма звітності, як форма 1-а («Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства»).

Пропонується провести аналіз певних статистичних показників за 2020 рік, 2021 рік (останній рік до початку повномасштабного вторгнення рф) та за 2022 рік (рік, який характеризує роботу адміністративних судів в умовах повномасштабного вторгнення рф).

Але один висновок можна вже зробити ще до звернення безпосередньо до статистичної інформації (таблиця). Цей висновок полягає в тому, що судова влада (зокрема така її складова, як адміністративне судочинство) зберегла свою цілісність, системність та продовжувала реалізацію завдань адміністративного судочинства в умовах війни.

Показник (справи)	2020	2021	2022
Кількість позовних заяв, що перебували на розгляді, од.	313 662	507 235	352 960
Кількість розглянутих позовних заяв, од.	297 479	482 149	340 358
Справи зі спорів із приводу реалізації публічної політики у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та публічної житлової політики	Усього 141 670	Усього 321 403	Усього 246 641
	Розглянуто 135 322	Розглянуто 308 312	Розглянуто 240 821
	КАС ВС Розглянуто 6527	КАС ВС Розглянуто 6576	–

Можна дійти висновку, що у 2020 році кількість розглянутих справ у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та публічної житлової політики (135 322) становить 45,5% від загальної кількості справ, які були розглянуті адміністративними судами першої інстанції в цьому році.

Відповідно, аналогічний показник для 2021 року становить 63,9% (308 312 до 482 149), а для 2022 року – 70,7% (240 821 до 340 358).

Попередній висновок фактично вказує на те, що формальні показники співвідношення кількості розглянутих справ у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та публічної житлової політики відносно загального обсягу розглянутих справ залишаються доволі стабільними.

У той же час останні три роки спостерігається помітна тенденція збільшення в адміністративних судах першої інстанції справ саме у сферах праці, зайнятості населення та соціального захисту громадян та публічної житлової політики. А це дозволяє також висновувати, що роль адміністративних судів у сфері захисту соціальних прав особи, як і до цього, домінує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 04.04.2023).
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV (у редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 04.04.2023).
3. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 04.04.2023).
4. Касаційний адміністративний суд : офіц. сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/kas_adm (дата звернення: 04.04.2023).
5. ОГЛЯД судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за січень 2023 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Oglyad_KAS_01_2023.pdf (дата звернення: 04.04.2023).
6. Касаційний адміністративний суд у 2021 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/KAS_Zvit%202021_web.pdf (дата звернення: 04.04.2023).
7. Про затвердження річних форм звітів щодо здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами : наказ Державної судової адміністрації України від 23.06.2018 № 325: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0325750-18#Text> (дата звернення: 04.04.2023).